

Medis – savo prigimtimi artimiausia žmogui medžiaga. Jis, kaip ir žmogus, gimsta, auga, bręsta, miršta, sunyksta. Mūsų krašte statyba iš medžio dominavo nuo protoistorės laikų iki XX a. II pusės. Vis dažniau girdime, kad lietuviškasis medinės architektūros paveldas Europos lygmenyje dėl unikalumo bei originalumo gali būti lyginamas su lietuviškuoju baroku. Apmaudu, kad Lietuvos visuomenei medinė statyba vis dar dažnai asocijuojasi su nevertingo, prasto statinio sąvoka.

Vilniaus istorinių priemiesčių medinis paveldas bendrame Lietuvos medinės architektūros kontekste labai svarus. Jis jungė gyvenamosios statybos tradicijas su profesionalia bei vietos dailidystės mokyklomis. Jame persipynė išieškotos profesionalios formos bei architektūrinių tipų įvairovė. Šiuo metu kylant gyvenimo lygiui nykimo procesai stiprėja. Skirtingai nuo vakarų Europos šalių, Lietuvos medinis paveldas nyksta deramai neištyrinėtas ir neužfiksuotas.

Sostinės savivaldybė, siekdama išsaugoti unikalią Vilniaus paveldą – medinę architektūrą, 2004 metais parengė „Vilniaus miesto centrinės dalies medinės architektūros paveldo apsaugos strategijos metmenis“. Strategijos rengėjai – nekilnojamojo kultūros vertybių apsaugos ekspertės: Giedrė Filipavičienė (projekto vadovė), Dalė Puodžiukienė ir Giedrė-Eleonora Miknevičienė, architektė Elena Kazlauskaitė, Žydrūnė Krūminytė (UAB „Senojo miesto architektai“). Darbe išnagrinėta Vilniaus miesto centrinė dalis - teritorija, kurioje šiuo metu vyksta intensyviausi kaitos procesai. Šiame leidinyje pateikiama Vilniaus medinės architektūros paveldo apsaugos strategijos santrauka, principinė schema ir lentelės su iliustracijomis.

Wood is by its nature the most natural material to a human being. Just as a human being it is born, grows, matures, dies, rots away. Building from wood dominated in our region from prehistoric times up to the II half of the XX century. More and more often we hear that due to its unique character and originality the Lithuanian wooden architectural heritage on the European level can be compared to the Lithuanian baroque. It is a shame that the Lithuanian society still associates wooden construction with the concept of a humble building of no value.

The wooden heritage of *Vilnius historical suburbs* has particular significance in the general context of Lithuanian wooden architecture. It connected the traditions of residential building with the professional and local carpentry schools. It has intertwined the extracted professional forms and the diversity of architectural types. Currently, as the living standards are increasing, the decay processes are gaining in strength. Unlike in the countries of Western Europe, the Lithuanian wooden heritage is decaying without being properly explored and recorded.

In order to conserve the unique heritage of Vilnius – the wooden architecture, the Municipality of the capital in year 2004 prepared ‘The draft of Vilnius city central part wooden architectural heritage protection strategy’. The organizers of the strategy were the experts in protection of immovable cultural values: Giedrė Filipavičienė (project manager), Dalė Puodžiukienė and Giedrė-Eleonora Miknevičienė, the architect Elena Kazlauskaitė, Žydrūnė Krūminytė (Joint Stock Company ‘Senojo miesto architektai’). The work analyses the central part of the Vilnius city – a territory where the most intense shift processes are currently taking place. This publication presents the summary of Vilnius wooden architectural heritage protection strategy as well as the principal scheme and tables with photos.

Turinys:

I. Vilniaus miesto medinės architektūros pastatų tyrimų medžiagos analizė:

- Istorinė charakteristika 4
- Architektūros charakteristika ir tipologija 4
- Vilniaus medinės architektūros paveldo sklaida 6
- Rizikos faktoriai 6
- Vilniaus miesto augimo rizikos faktorių įtaka medinės architektūros paveldui 8

II. Vilniaus miesto centrinės dalies medinės architektūros paveldo apsaugos strategijos metmenys

- Medinio paveldo apsauga Europos šalyse 16
- Medinės architektūros apsaugos metodai 16
- Medinės architektūros apsaugos priemonės 18
- Strategijos įgyvendinimo koordinavimas 20
- Išvados 20

Papildymas:

- Medinės architektūros saugojimas, restauravimas ir atnaujinimas 2005-2007 m. 22

PRIEDAI:

Pagrindinė schema:

Vilniaus miesto centrinės dalies medinės architektūros paveldo apsaugos strategija 12

Lentelė Nr. 1.

Pagrindiniai funkciniai pastatų tipai, fiksuoti nagrinėjamoje teritorijoje 10

Lentelė Nr. 2.

Užstatymo tipai (pagal teritorijos užstatymo pobūdį) 11

Lentelė Nr. 3.

Architektūriniai gyvenamųjų namų tipai 14

Content:

I. The analysis of the Vilnius city wooden architecture buildings study material:	
- Historical characteristic	5
- Characteristic and typology of the architecture	5
- The spread of Vilnius wooden architectural heritage	7
- Risk factors	7
- The influence of the Vilnius city expansion risk factors on the wooden architectural heritage	9
II. The strategy of Vilnius city central part wooden architectural heritage protection	
- Protection of wooden heritage in the European countries	17
- Wooden architecture protection methods	17
- Wooden architecture protection means	19
- Coordination of strategy implementation	21
- Conclusions	21
Supplement:	
- Protection, restoration and renovation of wooden architecture in year 2005-2007.	23
APPENDIX:	
<i>Principal scheme:</i>	
<i>Vilnius city central part wooden architectural heritage protection strategy</i>	12
<i>Table No. 1.</i>	
<i>The major functional types of buildings, recorded on the territory under investigation</i>	10
<i>Table No. 2.</i>	
<i>Types of building systems (according to the character of the building system of the territory)</i>	11
<i>Table No. 3.</i>	
<i>Architectural types of residential buildings</i>	14

I.

VILNIAUS Miesto MEDINĖS ARCHITEKTŪROS PASTATŲ TYRIMŲ MEDŽIAGOS ANALIZĖ

Istorinė charakteristika

Nagrinėjama teritorija centrine miesto dalimi tapo palaipsniui plečiantis miesto riboms. XIV- XIX a. viduryje miestas užėmė šiandieninio senamiesčio ir kai kurių prie jo prigludusių artimiausių teritorijų žemes. Senamiestyje ir Naujamiestyje priešgaisriniais ir reprezentacijos sumetimais buvo statomi mūriniai statiniai. Tarp jų įsiterpdavę mediniai pagalbiniai ar ūkiniai pastatai didesnės išliekamosios ar materialinės vertės neturėjo. Dėl žemos statybos kokybės ir gaisrų jie ilgai neišlikdavo, dažnai buvo keičiami.

Mediniai pastatai formavo istorinių priemiesčių užstatymą. Iki XIX a. vidurio jį sudarė kiek tankesnis sodybinis užstatymas palei svarbiausius kelius vedančius iš miesto, bei bajorų dvarų ir dvarelių sodybos išsimėčiusios tarp kelių esančiose plotuose, vaizdingiausiose Vilniaus apylinkėse. Tarp jų kraštovaizdžio unikalumu išsiskyrė Antakalnis, nuo XVII a. magnatų ir stambių bajorų vasaros rezidencijų vieta. XIX a. antroje pusėje, intensyvėjant kapitalistiniams santykiams bei to pasekmėje vystantis pramonei ir daugėjant gyventojų, Vilniaus miestas plėtėsi. Ypač plėtra suintensyvėjo paskutiniiais XIX a. dešimtmečiais ir XX a. pradžioje. Tuomet buvo užstatyta šiandien nagrinėjama teritorija. Statybos buvo vykdomos vadovaujantis 1875 m. miesto perspektyviniu planu ir 1892 m. patvirtintomis bendromis statybos taisyklėmis. Remiantis šiais dokumentais, buvo atskirtos leidžiamos mūrinės ir medinės statybos zonos. Mediniai pastatai buvo renčiami Naujamiesčio vakarinėje dalyje, tradiciškai kitapus Neries – Šnipiškėse, už geležinkelio trasų – Naujininkuose ir aplink visus šiuos rajonus, (dabartiniuose Markučiuose, Naujininkų pietinėje dalyje, Vilkpėdėje). Tankėjo užstatymas Antakalnyje, nors čia vis dar dominavo tradicinės sodybos su dvarelių sodybų bruožais. XIX a. pabaigoje taisyklingais kvartalais buvo sudalinta ir mediniais namais, vilomis, vasarnamiais apstatyta Žvėryno teritorija.

Tarpukariu ir tuoj po antrojo pasaulinio karo mediniais pastatais užstatytų teritorijų tankumas toliau didėjo. Šeštame dešimtmetyje prasidėjo sovietiniai miesto industrializacijos procesai, kiek vėliau stambiaplokščių ir daugiabučių namų statybos. Jos buvo vykdomos medinio užstatymo, laikyto nevertingu ir lengvai pašalinamu, vietose. To pasekmėje ypač pakito Naujininkų, Žirmūnų ir Naujamiesčio rajonai, dalinai – Antakalnio rajonas. Kiek mažiau nukentėjo Žvėrynas, mažiausiai – Markučiai.

Architektūros charakteristika ir tipologija

Vilniaus miesto geopolitinė padėtis ir istorija įtakojo statomų medinių pastatų architektūrą. Vilniaus medinėje statyboje persipynė baltiškasis etninis pradas su savitai interpretuotais profesionaliosios architektūros elementais bei formomis. Užstatyme dažnai sutinkami Rytų Lietuvai būdingo ilgo, siauro tūrio su žemu dvišlaičiu stogu liaudiškų formų *vernacular* architektūros pastatai. Namų puošyboje būdingas Rytų Lietuvai dekoras: įvairia kryptimi sukaltų lentelių frontonai, apkalimas, ornamentiška įstiklinti prieangiai. Tradicinės liaudiškos architektūros formos persipina su statybos laikotarpiui būdingo profesionaliosios architektūros stiliaus savaip interpretuotais elementais (XIX a. pabaigos – XX a. pradžioje istorizmo, tarpukaryje – modernizmo formų).

Profesionaliosios medinės architektūros pastatai - tobuli savo laikmečio pavyzdžiai. Juos kūrė įvairių tautybių ir mokyklų architektai. Dėl šios priežasties pastatų architektūra išskirtinai įvairi. Intensyvūs kultūriniai saitai su Lenkija XIX a. pab. – XX a. pr. sudarė prielaidas kai kurių pastatų tipų, elementų bei dekoro stilistikos, charakteringų Lenkijai, plitimui. Vilniuje kaip ir Lenkijoje buvo statomi mediniai dvarelių architektūrą atkartojantys kaimyninėje šalyje vadinamo "dvarelių stiliaus" pastatai, dekore jaučiama Zakopanės stiliaus įtaka. XIX a. antros pusės – XX a. pradžioje atsekama Rusijos architektūrinių mokyklų įtaka.

Vilniaus centrinėje dalyje fiksuota apie 2000 medinių XIX a. antros pusės – XX a. pirmos pusės statinių. Didžioji jų dalis - gyvenamieji pastatai. Taip pat yra keletas visuomeninės paskirties (ligoninių

I.

THE ANALYSIS OF THE VILNIUS CITY WOODEN ARCHITECTURE BUILDINGS STUDY MATERIAL

Historical characteristic

The territory under investigation has become the central part of the city by gradual expansion of the city boundaries. In the middle of the XIV- XIX centuries the city occupied the lands of the nowadays old town and some of its adherent closest territories. Stone buildings were constructed in the Old Town and in the New Town (Naujamiestis) for the purposes of fire protection and representation. Wooden utility or household buildings interposing between them had little constant or material value. Due to the low quality of building and fires they did not remain for a long time, were often changed.

Wooden buildings formed the building system of the historical suburbs. Until the middle of the XIX century it was composed of a bit more dense outhouses' building system along the major roads leading from the city and homesteads of noblemen manors and small estates, which were scattered in the areas between the roads, in the most picturesque locality of Vilnius. Antakalnis, which from the XVII century has been the place of summer residence of magnates and prominent noblemen, was distinguished among them due to the uniqueness of its landscape. In the second half of the XIX century, with capitalist relations becoming more intense and with the subsequent development of industry and the increase of the number of residents the city of Vilnius was expanding. The expansion became particularly intense during the last decades of XIX century and in the beginning of the XX century. This was the time when the currently investigated territory was built up. Construction was performed following the 1875 long-term city plan and the general construction rules approved in 1892. On the basis of these documents the zones allowed for stone and wooden construction were separated. Wooden buildings were notched in the western part of Naujamiestis, traditionally on the other bank of Neris – in Šnipiškės, behind the railway tracks – in Naujininkai and around all those districts (in current Markučiai, southern part of Naujininkai, Vilkipėdė). The building system in Antakalnis was becoming denser, though it was still dominated by traditional homesteads with the features of small estates' homesteads. In the end of the XIX century the territory

of Žvėrynas was divided into regular blocks and built up with wooden houses, villas and cottages. During the interwar period and after the World War II the density of territories built up with wooden constructions continued to increase. In the sixth decade the soviet city industrialisation processes began, and a bit later the construction of large-panel houses and blocks of flats was launched. It was performed in the places of wooden building system, which was considered to be of no value and easily removable. As a consequence, Naujininkai, Žirmūnai and Naujamiestis districts have been particularly changed, partial changes have been made to Antakalnis district. Somewhat smaller damage has been done to Žvėrynas, Markučiai suffered the least.

Characteristic and typology of the architecture

Geopolitical location and history of the Vilnius city has influenced architecture of the wooden buildings constructed. In the wooden building of Vilnius the Baltic ethnic origin has intertwined with peculiarly interpreted elements and forms of professional architecture. Buildings of *vernacular* architecture folk forms with typical of Eastern Lithuania long and narrow volume with a low span roof are frequent in the building system. The typical to the East Lithuania décor is found in decoration of houses: pediments of lags nailed in a different direction, lagging, ornamentally glazed lobbies. Traditional folk architecture forms intertwine with peculiarly interpreted elements of the professional architectural style typical of the construction period (in the end of the XIX century – in the beginning of the XX century with the forms of historicism, during the interwar period – with the forms of modernism).

Buildings of professional wooden architecture are the perfect specimens of their times. They were created by the architects of different nationalities and schools. Due to this reason the architecture of buildings is exceptionally diverse. Intense cultural links with Poland in the end of the XIX century – in the beginning of the XX century created conditions for expansion of some characteristic of Poland types of buildings, elements and stylistics of the décor. In Vilnius, just as in Poland repeating the architecture of small estates, called 'the style of the small estates' in the neighbouring country, the wooden buildings were constructed, the influence of Zakopanė style was felt in the décor. The influence of Russian architectural schools is traced in the second half of the XIX century – in the beginning of the XX century.

About 2000 wooden buildings dated the second half of the XIX century – the beginning of the XX century is recorded in the central part of Vilnius. The major part of them is

kompleksai, buvusi mokykla, parduotuvė) bei mišrios paskirties (gyvenamieji – prekybiniai, gyvenamieji ūkiniai) pastatų (*lentelė Nr. 1*).

Pagrindinių medinių statinių architektūriniai (*lentelė Nr. 3*) ir užstatymo tipai (*lentelė Nr. 2*) sudaryti atsižvelgiant į bendrą Vilniaus miesto medinių pastatų kontekstą. Juos nustatant taip pat atsižvelgta į ankstesnius mokslininkų (N.Tolvaišienės, M.Ptašek, G.Miknevičienės), nagrinėjusių Vilniaus miesto paveldą, pasiūlymus.

Vilniaus medinės architektūros paveldo sklaida

Remiantis natūros tyrimų medžiaga sudaryta medinės architektūros paveldo sklaidos Vilniaus centrinėje dalyje *schema (12 psl.)*. Nustatytos keturios zonos, kuriose dominuoja mediniai pastatai. Tai Žvėrynas (zona I), Šnipiškės (zona II), Markučiai (zona VIII), Naujininkai (zona IX). Išskirta 12 nedidelių teritorinių vienetų, pastatų grupių, bei unikalūs mediniai statiniai, sudarytas saugotinių statinių ir statinių kompleksų sąrašas.

Rizikos faktoriai

Svarbiausias rizikos faktorius – tradicinio gyvenimo būdo bei statybos technologijų kaita.

XX a. didžiulį pagreitį įgavusi urbanizacija, industrializacija ir ją sekanti globalizacija lėmė labai greitą visuomenės gyvenimo tradicijų kaitą. Rizikos faktorius galima būtų skirstyti į tris grupes – ideologinius, teisinius, socialinius – ekonominius.

Ideologiniai rizikos faktoriai

- Požiūris į medinį statinį kaip į nepakankamai tvirtą ir ilgaamžį;
- Medinio paveldo vertės nesuvokimas;
- Kasdieninio gyvenimo kokybės ir prestižo samprata - prestižinio pastato samprata siejama su mūrine modernia, kosmopolitine stiline architektūra. Gyvenimo kokybė priklauso nuo progresyvių technologijų, kurios šiandien orientuojasi į globalinę industrinę statybą. Medinėje statyboje jų panaudojimas dažnai yra brangus ir neatitinkantis objekto specifikos.

Teisiniai faktoriai

- *Paveldo apsaugos įstatymų netobulumas*
- *Įstatymų bazės medinio paveldo apsaugai nebuvimas* - faktorius bendras Europos valstybėms, kurio aktualumą pabrėžia daugelis bendraeuropinių dokumentų nagrinėjančių medinio paveldo apsaugos problemas.
- *Įstatymų bazė neparemta finansiniais visuomenės įsipareigojimais.*

Ekonominiai –socialiniai faktoriai

- *Urbanistinė miesto plėtra.* Vilniui tapus nepriklausomos valstybės sostine, išaugo miesto reprezentacinės ir komercinės funkcijos. Jos įtakoja šiandieninę urbanistinę miesto plėtrą. Miesto centras plečiasi buvusių priemiesčių, užstatytų mediniais statiniais, sąskaita.
- *Aukšta žemės kaina.* Žemės kainos mieste ypač sparčiai auga ir tampa patrauklios tik stambioms investicijoms, t.y. greitai atsiperkančiai stambiai ir daugiaaukštei statybai. Pastarąją skatina “kainų žirklys” santykis tarp žemos esamo pastato kainos, santykinai žemos daugiaaukštės statybos kainos ir itin aukštos žemės sklypo kainos.
- *Visuomenės diferencijavimosi procesai.* Vilniuje, kaip ir daugelyje pasaulio sostinių ir didžiųjų miestų, itin didelės socialinės žirklys. Miestui augant didėja skirtumai tarp labai gerai ir labai blogai gyvenančių žmonių sluoksnių. Turtingų veikla ryškiai įtakoja aplinką, tame tarpe pokyčius architektūroje. Žemo socialinio sluoksnio grupės sudaro sąlygas medinio paveldo fiziniam susidėvimui.
- *Paveldo apsaugos politikos vėlavimas miesto plėtros atžvilgiu.* Dalis teritorijų, kuriose ypač intensyviai statoma, nepakankamai ištyrinėtos, jų kultūrinis paveldas neįvertintas. Nėra tikslių paminklotvarkos reglamentų, reguliuojančių miesto plėtrą.
- *Miestiečio pragyvenimo lygio kilimas.* Miestui sparčiai vystantis didėja gyventojų užimtumas. Nuolat auganti darbo jėgos paklausa kelia miestiečių pragyvenimo lygį ir sudaro sąlygas investuoti lėšas į gyvenimo kokybės gerinimą. Seni pastatai masiškai rekonstruojami.

residential buildings. There are also several buildings of public purpose (hospital complexes, former school, shop) and multi-purpose buildings (residential – commercial, residential housekeeping) (**Table No. 1**).

The major architectural (**Table No. 3**) and building system types (**Table No. 2**) of the wooden buildings are made considering the general context of the Vilnius city wooden buildings. When defining the types the earlier suggestions of the scientists (N.Tolvaišienė, M.Ptašek, G.Miknevičienė) who investigated the heritage of the Vilnius city have been considered.

The spread of Vilnius wooden architectural heritage

The Scheme of the spread of wooden architectural heritage in the central part of Vilnius has been created on the basis of the real-life study material (*Page 12*). Four wooden buildings' dominance zones have been established. They are Žvėrynas (Zone I), Šnipiškės (Zone II), Markučiai (Zone VIII), Naujininkai (Zone IX). 12 small territorial units, building groups and unique wooden constructions have been distinguished, a list of buildings and construction complexes to be protected has been compiled.

Risk factors

The most important risk factor is the change of the traditional lifestyle and building technologies.

In XX century the greatly accelerated urbanisation, industrialisation and the subsequent globalisation conditioned a quick change of the society's traditions of living. Risk factors could be divided into three groups – ideological, legal, social - economical.

Ideological risk factors

- View of a wooden construction as lacking strength and durability;
- Failure to comprehend the value of the wooden heritage;
- The concept of the quality and prestige of daily life – the concept of a prestigious building is related with stone modern, cosmopolitan style architecture. Life quality depends on progressive technologies, which are nowadays oriented to the global industrial construction. Their application to wooden construction is often expensive and does not match the particularity of an object.

Legal factors

- *Imperfection of the laws on the protection of heritage*
- *Absence of a legal base for protection of the wooden heritage – the factor common to the European countries, the topicality of which is emphasized by numerous pan European documents investigating the wooden heritage protection problems.*
- *The legal base is not based on financial undertakings of the society.*

Economical – social factors

- *Urban development of the city.* After Vilnius became a capital of an independent country, representational and commercial functions of the city have increased. They influence the current urban development of the city. The city centre is expanding at the cost of former suburbs, built up with wooden constructions.
- *High price of land.* Land prices in the city are increasing particularly rapidly and become attractive only to large-scale investments, i.e. quickly paying off large-scale and multi-storeyed construction. The latter is promoted by the 'price scissors' relation between the low price of the current building, relatively small price of multi-storeyed construction and particularly high price of the land plot.
- *Society self differentiation processes.* Like in most capitals and big cities of the world, social scissors in Vilnius are particularly big. Differences between social layers with very high and very low standard of living increase with the development of the city. The activities of the rich clearly influence the environment, including the changes in architecture. The groups of the lower social layer create conditions for physical depreciation of the wooden heritage.
- *Lateness of the heritage protection policy with regard to the city expansion.* Part of the territories, where the construction is particularly intense, are not enough investigated, and their cultural heritage is not assessed. There are no exact monument management regulations, rectifying the development of the city.
- *The increase of the town-dweller's living standard.* Employment of town-dwellers quickly increases with the development of the city. The constantly growing demand for labour force increases the town-dwellers' living standard and creates conditions for investing money into improvement of life quality. The old buildings are being rebuilt on a mass scale.

Kiti ekonominiai – socialiniai faktoriai, įtakoiantys visos Lietuvos medinio paveldo išlikimą:

- *Itin didelė medinio pastato restauracijos ir statybos kaina.* Kainos dydį nulemia mūrinių pastatų statybos ir restauracijos metodikos bei technologijos, taikomos medinės architektūros aplinkoje (tyrimai, brangus projektas, įprastas stambioms statyboms darbo organizavimas)
- *Medžio restauracijos specialistų ir meistrų bei organizacijų, dirbančių su mediniu paveldu trūkumas bei žemas profesinis lygis.* Specialistų ir organizacijų trūksta dėl didelės restauracijos kainos ir dėl to mažų medinės darbų apimčių. Jų profesinis lygis žemas. Restauracijoje naudojamos naujos industrinės, o ne tradiciniais amatais paremtos statybinės technologijos. Amatininkystė nyksta, jos produktai brangsta. Nėra mokyklos ir sistemos, leidžiančios perduoti iš kartos į kartą (tradicinis amato perdavimo būdas) įgūdžius ir žinias.

Atskirai reikėtų įvertinti pačios *medienos kaip statybinės medžiagos sąlygotą rizikos faktorių*. Mediena – yra tvirta ir ilgaamžė, ekologiškai švari, lengvai apdirbama, plastiška statybinė medžiaga, jei:

- teisingai paruošta (laikomasi auginimo, kirtimo ir apdirbimo normų),
- statybos metu vykdomi visi medienos specifiką atitinkantys technologiniai reikalavimai,
- naudojimo metu statinys tvarkingai prižiūrimas.

Pažeidus vieną iš šių veiksnių, mediena susidėvi kur kas greičiau, nei pavyzdžiui mūriniai pastatai. Taip pat medžiui pavojingos stichinės nelaimės ir gaisrai.

Vilniaus miesto augimo rizikos faktorių įtaka medinės architektūros paveldui

Didžiausia rizika mediniam paveldui yra dviejuose sparčiai besikeičiančiuose rajonuose (Šnipiškėse ir Naujamiestyje). Šios zonos yra intensyvios urbanistinės plėtros teritorijose. Jose formuojasi naujieji Vilniaus komerciniai ir

administraciniai centrai. Itin didelė rizika prarasti turimas vertybes taip pat yra Antakalnyje, Senamiestyje ir Žvėryne. Šiose zonose intensyvi urbanistinė plėtra nenumatoma, tačiau veikia kiti reiškiniai. Žvėrynas ir Antakalnis – prestižiniai gyvenamieji rajonai, kuriuose gyvenamoji statyba orientuota į aukštas pajamas turinčius gyventojus. Aplinkos užstatymo kaita priklauso nuo jų architektūrinės sampratos, kuri dažnai orientuota į šiuolaikišką madingą, konfliktuojančią su esamu užstatymu formomis ir medžiagiškumu, architektūrą. Į šias teritorijas ypač veržiasi siekiančios greito pelno nekilnojamojo turto manipuliuojančios bendrovės. Dėl jų statybinių projektų keičiamas medžiagiškumas, aukštingumas, tankumas, užstatymo santykis su kraštovaizdžiu (Antakalnis).

Likusiose zonose pagrindinis kriterijus įtakoiantis užstatymą yra gyventojų pajamų augimas ir to įtakoje gyvenimo kokybės gerinimas. Tačiau palyginti žemas šių rajonų gyventojų socialinis statusas verčia tai daryti priimtinausiomis priemonėmis. Brangiai kainuojanti medinio pastato restauracija ir gero būsto įvaizdis nesuderinami su savininkų mąstymu bei galimybėmis. Todėl pastatai perstatinėjami pagal primityvią grožio sampratą naudojant nekokybišką darbą ir pigiausias medžiagas. Formuojamas utilitarus, menkavertis mūrinis užstatymas.

Išimtį sudaro kai kurios teritorijos zonų viduryje, ar atskiri objektai, kur išsaugomas ne tik užstatymo ir pastato medžiagiškumas, bet ir jo architektūra, tuo pačiu ir architektūros paveldo vertė. Šį reiškinį apibrėžią dvi visiškai priešingos priežastys:

- objekto gyventojai išprusę, suvokiantys ar jaučiantys turimo objekto vertę, todėl jie siekia pastatą išsaugoti;
- objekto gyventojų pajamos nesuteikia preteksto ką nors keisti aplinkoje. Paradoksalu, tačiau šio visuomenės sluoksnio aplinka išlaiko daugiausiai autentikos. Deja, tokia aplinka bene labiausiai nugyventa ir yra tarsi mirazas, greitai išnyksiantis dėl fizinės būklės.

Other economic – social factors, influencing the survival of wooden heritage of the whole Lithuania:

- *Particularly high cost of restoration and construction of a wooden building.* The cost amount is determined by methods and technologies of stone buildings construction and restoration, applied in the area of wooden architecture (research, expensive project, work organisation practised in large-scale construction)
- *A lack and low professional level of wood restoration specialists and craftsmen and organisations working with wooden heritage.* The lack of specialists and organizations occurs due to the high price of restoration and due to small amounts of work with wooden construction. Their professional level is low. The new industrial construction technologies, rather than the technologies based on traditional crafts are used for restoration. Crafts are becoming extinct, their products get more expensive. There is no school and system, allowing passing skills and knowledge from one generation to another (the traditional way of passing over a craft).

The *risk factor conditioned by the wood itself as a construction material* should be considered separately. Wood is a strong and durable, ecologically clean, easily processed, plastic construction material if:

- It is properly prepared (growing, cutting and processing standards are observed),
- All the technological requirements corresponding the particularity of the wood are fulfilled during construction,
- The building is properly looked after during the use period.

In case of infringement of one of these factors wood wears out much quicker than, for example, stone buildings. Natural hazards and fires are also dangerous for wood.

The influence of the Vilnius city expansion risk factors on the wooden architectural heritage

The greatest risk for wooden heritage is in two districts (Šnipiškės and Naujamiestis). These zones belong to the territories of intense urban expansion. The new

commercial and administrative centres of Vilnius are formed there. The exceptional risk of losing the current properties is also present in Antakalnis, the Old Town and Žvėrynas. No intense urban expansion is foreseen in these zones, however there are other factors in action. Žvėrynas and Antakalnis are prestigious residential districts, in which residential construction is oriented to the tenants with high income. The change of the building system of the environment depends on their architectural concept, which is often oriented to the modern fashionable architecture, which is warring with the current building system's forms and materials. These territories are particularly thrusted by the companies manipulating with real estate and seeking quick profit. Materials, building height, density, the relation of the building system to the landscape (Antakalnis) are changed due to their construction projects.

In the remaining zones the major criterion influencing building up is the increase of the tenants' income and as a consequence, the improvement of the life quality. However, comparatively low social status of these districts' tenants necessitates implementation of this improvement by the most acceptable means. The expensive restoration of a wooden building and the image of a good accommodation are incompatible with the thinking and resources of the owners. Thus buildings are rebuilt according to the primitive concept of beauty using low quality work and the cheapest materials. Utilitarian, trifling stone building system is formed.

The exception is constituted by the territories in the middle of some zones, or separate objects where not only materials of the building and building system, but also its architecture and hence the value of the architectural heritage are preserved. This phenomenon is determined by two absolutely opposite reasons:

- Tenants of the object are lettered, comprehending and feeling the value of the object they possess, therefore they are seeking to preserve the building;
- The income of the object's tenants does not allow changing the environment. It is paradoxical, but the environment of this layer of society preserves the most authenticity. Alas, such environment is almost most worn out and is like an illusion which will soon disperse because of its physical state.

Lentelė Nr. 1. Pagrindiniai funkciniai pastatų tipai, fiksuoti nagrinėjamoje teritorijoje
Table No. 1. The major functional types of buildings, recorded on the territory under investigation

Gyvenamieji / Residential

Vienbučiai / With a single flat

Tarpkalnio g./str. 10

Dvieju butų / With two flats

D. Poškos g./str. 18

Daugiabučiai / Blocks of flats

Latvių g./str. 18

Visuomeninės paskirties / Public use

Sapiegos ligoninė / Sapiegos hospital: Antakalnio g./str. 17

Parduotuvė / Shop: Panevėžio g./str. 21A

Mišrios paskirties / Mixed use

Gyvenamieji - prekybiniai / Residential - commercial

Paco g./str. 5

Gyvenamieji - ūkiniai / Residential - household

Dzūkų g./str. 103

Lentelė Nr. 2. Užstatymo tipai (pagal teritorijos užstatymo pobūdį)

Table No. 2. Types of building systems (according to the character of the building system of the territory)

Linijinio užstatymo (su visom jo atmainom) / Linear building system (with all its varieties)

Pastatai formuoja linijinę gatvės kraštinę ar jos atkarpą / Buildings form a linear side of the street or a segment of it

Žvėrynas. Moniuškos g./str.

Naujininkai. Garvežių g./str.

Sodybinio užstatymo (su visom jo atmainom) / Homestead building system (with all its varieties)

Pastatai laisvai stovi personaliniuose sklypuose, atitraktai vienas nuo kito / Buildings stand free on separate sites, apart from each other

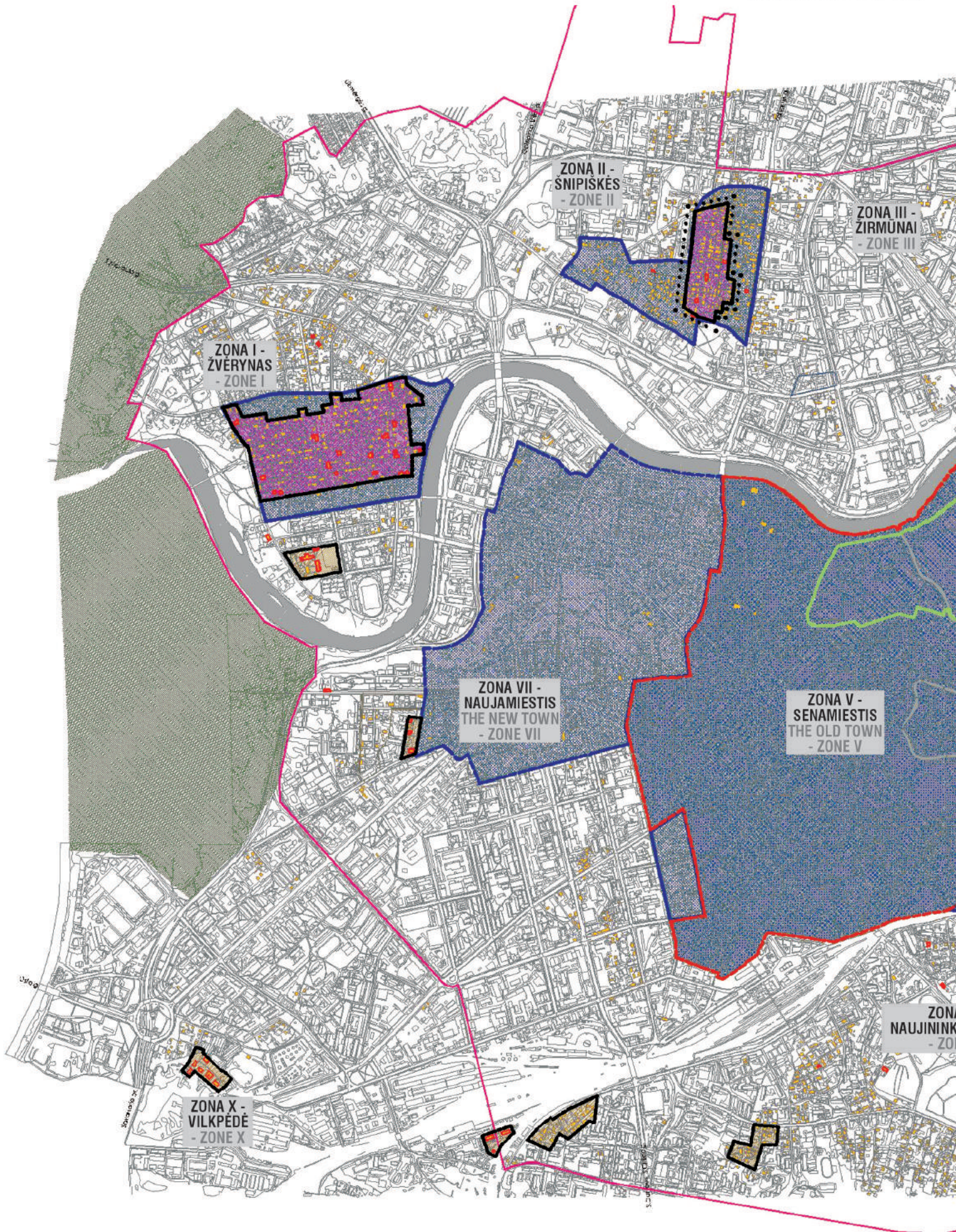

Paplaujos g./str.

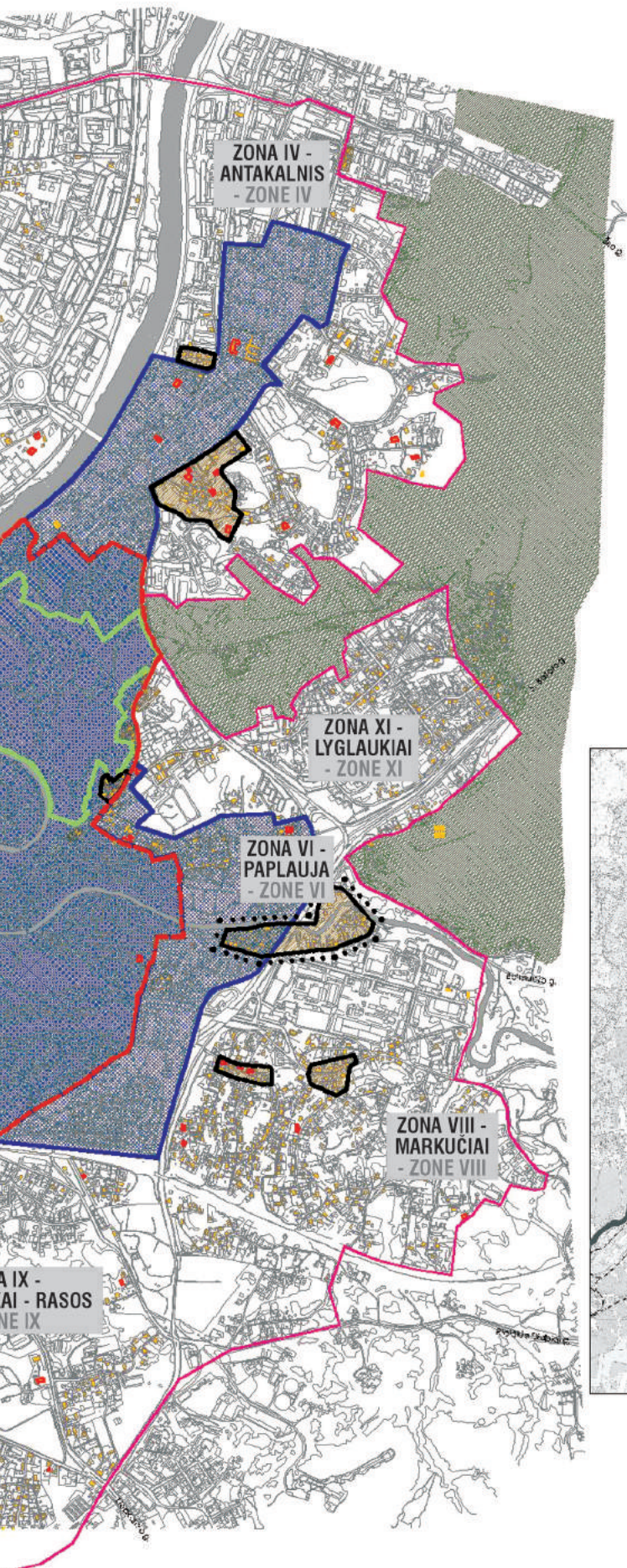

Gardino g./str. 10

VILNIAUS MIESTO CENTRINĖ DALIS
MEDINĖS ARCHITEKTŪROS PAVELDO APSAUGOS STRATEGIJA
(PAGRINDINĖ SCHEMA)

CENTRAL PART OF THE VILNIUS CITY
WOODEN ARCHITECTURAL HERITAGE PROTECTION STRATEGY
 (PRINCIPAL SCHEME)

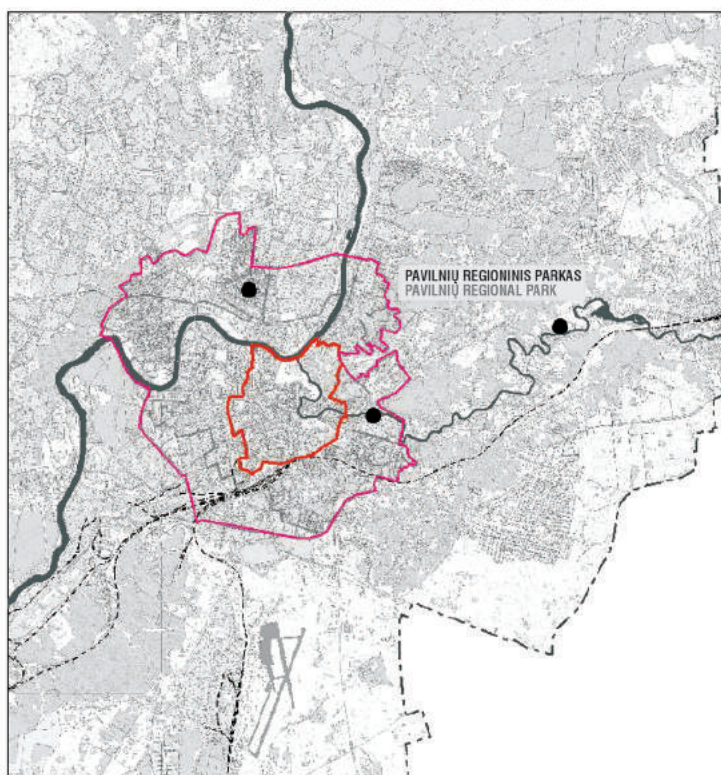
MEDINĖS ARCHITEKTŪROS KULTŪROS PAVELDAS / CULTURAL HERITAGE OF WOODEN ARCHITECTURE

- KOMPLEKSINIS KULTŪROS PAVELDO OBJEKTAS: MEDINIŲ STATINIŲ GRUPĖ
COMPLEX CULTURAL HERITAGE OBJECT: GROUP OF WOODEN BUILDINGS
- KULTŪROS PAVELDO URBANISTINĖ VIETOVĖ, MEDINIO PAVELDO OBJEKTŲ KOMPLEKSAS
URBAN SITE OF CULTURAL HERITAGE, COMPLEX OF WOODEN HERITAGE OBJECTS
- MEDINIAI STATINIAI / WOODEN BUILDINGS
- PAVENIAI KULTŪROS PAVELDO OBJEKTAI, KULTŪROS VERTYBĖS; UNIKALŪS MEDINIAI STATINIAI
SINGLE OBJECTS OF CULTURAL HERITAGE, CULTURAL PROPERTIES: UNIQUE WOODEN BUILDINGS

SAUGOMOS URBANISTINIO KULTŪROS PAVELDO VIETOVĖS: / PROTECTED AREAS OF URBAN CULTURAL HERITAGE:

- VILNIAUS PILIŲ VALSTYBINIO KULTŪRINIO REZERVATO TERITORIJA
AREA OF STATE CULTURAL RESERVE OF VILNIUS CASTLES
- VILNIAUS SENAMIESČIO KULTŪROS PAMINKLO UTP TERITORIJA (UNESCO Pasaulio paveldas)
AREA OF VILNIUS OLD TOWN - CULTURAL MONUMENT UTP (UNESCO World Heritage)
- VIETINĖS REIKŠMĖS URBANISTIKOS PAMINKLO UV70 RIBA
BOUNDARIES OF LOCAL LEVEL URBAN MONUMENT UV70
- VILNIAUS ISTORINIO CENTRO APSAUGINĖS ZONOS RIBA
BOUNDARIES OF VILNIUS HISTORIC CENTRE BUFFER ZONE
- SIŪLOMA MEDINĖS ARCHITEKTŪROS MUZIEJAUS VIETA
PROPOSED SITE FOR MUSEUM OF WOODEN ARCHITECTURE

**VILNIAUS MIESTO SCHEMA
 SIŪLOMOS MEDINĖS ARCHITEKTŪROS MUZIEJAUS VIETOS
 VILNIUS CITY SCHEME
 PROPOSED SITES FOR MUSEUM OF WOODEN ARCHITECTURE**

Lentelė Nr. 3. Architektūriniai gyvenamųjų namų tipai
Table No. 3. Architectural types of residential buildings

Pagal formas bei plano tradiciją ar architektūrinio piešinio ir pastato struktūros sudėtingumą gyvenamieji pastatai skirstomi į dvi pagrindines architektūrinių tipų grupes:

- *profesionalios* architektūros pastatai (būdinga stilinės architektūros įtaka);
- *liaudiškos* architektūros formų (*vernacular* architektūros) pastatai.

According to the form and the tradition of a plan or the complexity of architectural scheme or building structure residential buildings are divided into two major groups of architectural types:

- Buildings of *professional* architecture (typical influence of stylistic architecture);
- Buildings with *vernacular* architectural forms (*vernacular* architecture).

Profesionalios architektūros formų pastatai: / Buildings of professional architectural forms:

Tipas P1

Istorizmo ir moderno architektūros įtakoje sukurti pastatai ("vilų", "dvarelių", "kotedžų" ir kt. formas imituojantys pasatai)

Type P1

Buildings created with the influence of historicism and modern architecture (buildings imitating the forms of 'villas', 'small estates', 'cottages' etc.)

"Vilos" tipo / 'Villa' type: Vytauto g./str. 27

M. K. Čiurlionio g./str. 33

"Dvarelio" tipo / 'Small estate' type: Antakalnio g./str. 8

"Kotedžo" tipo / 'Cottage' type: A. Skorinos g./str. 5

Moderno įtakoje sukurtas namas: Pavasario g. 14
 The building created with the influence of modernism: Pavasario str. 14

Tipas P2

Modernizmo formas ir proporcijas atkartojantys pastatai

Type P2

Buildings repeating forms and proportions of modernism

Veprių g./str. 3

Liaudiškos (Vernacular) architektūros formų pastatai: / Buildings of vernacular architectural forms:

Tipas V1	Vienaaukštis, ilgo siauro tūrio pastatas (viengalis ar dvigalis)	- vieno įėjimo fasado centre ar šone - dviejų įėjimų pagrindiniame fasade (su prieangiais ar be jų)	
Type V1	Single-storied, long and narrow volume building (single-ended or two-ended)	- with a single entrance in the centre or at the side of the facade - with two entrances at the main facade (with or without lobbies)	Rasų g./str. 15
Tipas V2	Vienaaukštis kompaktiško tūrio pastatas	- šoninio tipo - galinio tipo (su prieangiais ar be jų)	
Type V2	Single-storied compact volume building	- lateral type - end type (with or without lobbies)	Kalvarijų g./str. 1
Tipas V3	Vienaaukštis, plataus pailgo tūrio su vienpusiu ar dvipusiu mezoninu	Gali būti su prieangiais, su prieangiu ir balkonu virš jo ir pan.	
Type V3	Single-storied, wide long volume building with a single-sided or a two-sided mezzanine	Can be with lobbies, with a lobby and a balcony above it, etc.	Vytauto g./str. 10
Tipas V4	Platus pailgo tūrio pastatas su mūriniu pusaukščiu (cokoliu)	- su daliniu ar pilnų pusaukščiu (priklausomai nuo reljefo);	
Type V4	Wide long volume building with stone base	- with partial or full base (depending on the relief);	Alšėnų g./str. 7
Tipas V5	Platus, pailgo tūrio su mūriniu pirmuoju aukštu	Gali būti su laiptinių ir prieangių priestatais	
Type V5	Wide, long volume building with stone first-floor	Can be with stairwell and lobby extensions	Panevėžio g./str. 30
Tipas V6	Platus pailgo tūrio, dviejų aukštų	Gali būti su laiptinių ir priangių priestatais	
Type V6	Wide long volume building, two-storied	Can be with stairwell and lobby extensions	K. Donelaičio g./str. 15

II.

VILNIAUS MIESTO CENTRINĖS DALIES MEDINĖS ARCHITEKTŪROS PAVELDO APSAUGOS STRATEGIJOS METMENYS

Medinio paveldo apsauga Europos šalyse

Remiantis programos “Europa: bendras paveldas” projekto “Medžio kultūra” medžiaga, aiškėja Europos valstybių požiūris į medinį paveldą ir jo apsaugą. Nei viena valstybė neturi įstatymų specialiai globojančių medinį paveldą. Medinės architektūros apsaugai taikomi bendri paveldo apsaugos įstatymai. Todėl medinės architektūros likimas priklauso nuo paminklotvarkos politiką vykdančių organizacijų požiūrio, kuris kažkuria dalimi atspindi visuomenės požiūrį, t.y. nuo medinio paveldo vertės suvokimo. Bene didžiausias dėmesys medžiui yra skiriamas Skandinavijos šalyse. Medinis paveldas Skandinavijos šalyse šiandien visuomenės suvokiamas kaip dalis savasties, kuria reikia didžiuliotis, o miestų ir miestelių vystymosi ir plėtros planuose medinė architektūra vertinama ir saugoma. Tai patvirtina Roros miestelio Norvegijoje (1974 m.), Raumos medinio senamiesčio Suomijoje (1991 m.) ir Vysbio miesto medinės dalies Danijoje įtraukimas į Pasaulio paveldo sąrašą.

Vakarų Europos šalyse medinis paveldas yra sudedamoji bendro paveldo dalis. Dėl aukšto visuomenės kultūros lygio ir to pasekmėje gana sėkmingai veikiančių apsaugos įstatymų ir programų, kuriuose aktyviai dalyvauja visuomenė ir vietos valdymo organai, medinis paveldas saugomas. Jo išlikimo problemos yra daugiau techninės, nei ideologinės. Vertė suvokiama bendrame kontekste. Pastatų apsaugą finansiškai remia valstybė.

Vidurio Europos ir Rytų Europos postsocialistinėse šalyse (Lenkija, Rumunija) medinis paveldas deramai nevertinamas. Vertybėmis laikoma tik išskirtiniai pastatai (sakraliniai objektai, puošnūs profesionalios architektūros statiniai). Gyvenamajai liaudiškai architektūrai dėmesio neskiriama. Ji laikoma nevertinga ir beatodairiškai naikinama.

Tos pačios problemos yra ir Lietuvoje.

Medinės architektūros apsaugos metodai

Išanalizavus esamą situaciją ir žinant būdingas Vilniaus miesto plėtros padiktuotas problemas, siūlomi trys principiniai medinės architektūros apsaugos metodai:

I. Objekto apsauga vietoje – *in situ*

Metodas taikomas tuomet, kai objekto vertė ir galimybė išlikti (panaudojimo galimybės kriterijus) yra dideli arba kai objekto vertė yra tokia didelė, kad pastatas ar jų grupė turi būti išsaugoti bet kokia kaina. Atsižvelgiant į situaciją, saugoma ne tik pats objektas, bet, kiek leidžia galimybės, ir jo autentiška aplinka. Pavyzdžiui, vertybės aplinkoje išlaikoma užstatymo struktūra, medžiagiškumas, santykis su kraštovaizdžiu ir pan.

II. Objekto apsauga jį perkeliant į naują vietą

Metodas taikomas, kuomet objekto vertė yra didelė, o galimybė išlikti (panaudojimo galimybė) yra maža. Miesto urbanistinės plėtros kriterijus yra pagrindinė priežastis dėl kurios vertingi objektai gali būti perkelti į naują vietą. Medinių statinių perkėlimas techniškai yra galimas. Medis plastiška medžiaga. Medinį statinį galima išardyti ir vėl sudėti nepažeidžiant jo konstruktyvinės logikos ir architektūros. Perkėlimas nepanaikina pastato originalumo. Nukenčia tik mūrinės dalys (gyvenamuose pastatuose tai dažniausiai šildymo sistemos - krosnys). Dėl plastiškumo mediniai statiniai ar jų dalys istorijos bėgyje dažnai buvo pernešiami į kitas vietas, keičiami jų elementai. Deja, perkeltas objektas prarandą dalį vertės dėl pirminės aplinkos išnykimo. Todėl pernešamas statinys turi būti statomas aplinkoje, artimoje jo turėtai, arba ši aplinka specialiai turi būti suformuojama. Tokiu būdu, esant galimybei, perkeliama pastatais siūloma papildyti vertingas saugomas medinių statinių grupes, arba jų aplinką atkartoti specialiai suformuotame rezervate – *Medinės architektūros muziejuje*.

III. Informacijos apie objektą išsaugojimas

Metodas taikomas, kuomet objekto vertė yra vidutiniška, o galimybė išlikti yra labai maža. Kitą vertus, didžioji dalis mažiau vertingų statinių neša

II.

THE STRATEGY OF VILNIUS CITY CENTRAL PART WOODEN ARCHITECTURAL HERITAGE PROTECTION

Protection of wooden heritage in the European countries

On the basis of the material of the project 'Wood Culture' of the programme 'Europe: the Common Heritage', the attitude of the European countries to the wooden heritage and its protection is developing. None of the countries has laws specially protecting the wooden heritage. The general laws on protection of heritage are applied to protection of the wooden architecture. Therefore the future of the wooden architecture depends on the attitude of the organisations implementing the monument management policy, which to some extent reflects the attitude of the society, i.e. from comprehension of the value of the wooden heritage. Almost the biggest attention to the wood is given in the Scandinavian countries. Nowadays in the Scandinavian countries the wooden heritage is perceived by the society as a part of singularity, which is something to be proud of, while wooden architecture is valued in protected in development and expansion plans of the cities and towns. This is testified by the inclusion of the Roros town in Norway (1974), Rauma wooden old town in Finland (1991) and the wooden part of the Vysby city in Denmark into the World Heritage List.

In the countries of the Western Europe wooden heritage is an integral part of the general heritage. Due to the high cultural level of society and as a result of quite successfully applied protective laws and programmes, which are actively joined by the society and the local authorities, the wooden heritage is preserved. The problems of its survival are more technical, rather than ideological. The value is perceived in the general context. Protection of buildings is financially supported by the state.

In post socialist countries of the Central Europe and the Eastern Europe (Poland, Romania) wooden heritage is not properly appreciated. Only exceptional buildings (sacral objects, ornate buildings of professional architecture) are considered to be valuable. No attention is given to the residential vernacular architecture. It is deemed to be of no value and is destructed without any caution.

The same problems exist in Lithuania.

Wooden architecture protection methods

Having performed the analysis of the current situation and knowing the problems arising from the expansion of the Vilnius city, the three principal wooden architecture protection methods are proposed:

I. The on site protection of the object – *in situ*

The method is applied when the value of the object and the possibility to survive (the criterion of the application possibility) are high or when the value of the object is so high that the building or a group of the buildings have to be preserved at any cost. Depending on the situation, not only the object itself is protected, but also, as far as possibilities allow, its authentic environment is preserved. For instance, in the environment of the property the structure of the building system, materials, relation to the landscape, etc. are preserved.

II. Protection of the object by transferring it to a new place

The method is applied when the value of the object is high, while the possibility to survive (the application possibility) is low. The criterion of the city urban expansion is the major reason for transferring valuable objects to a new place. The transfer of wooden buildings technically is possible. Wood is plastic material. A wooden building can be dismantled and assembled again without infringing the logic and architecture of its construction. Transfer does not affect originality of the building. Only stone parts suffer (in residential buildings those are usually heating systems – stoves).

Due to their plasticity wooden constructions or their parts in the course of history have been often transferred to other places, their elements were changed. Alas, the transferred object loses a part of its value because of disappearance of its original environment. Therefore the transferred construction has to be built in the environment which is close to its previous, or this environment has to be specially formed. Hereby, if there is a possibility, it is suggested that valuable groups of preserved wooden constructions are supplemented by transferred buildings, or their environment is reconstructed in a specially created reserve – *The Museum of Wooden Architecture*.

III. Preservation of information about the object

The method is applied when the value of the object is average, while the possibility to survive is very slim. On the other hand, the major part of less valuable

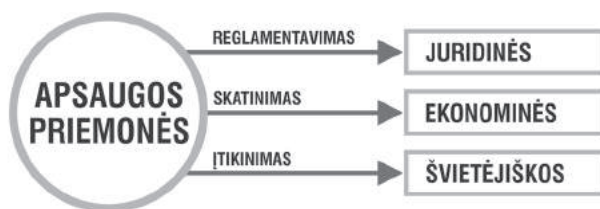
savyje informaciją, kuri yra vertinga bendram reiškinio pažinimui. Kuo daugiau yra sukaupiama informacijos, tuo plačiau ir giliau bei įvairesniais aspektais galima įvertinti objektą, bei ateityje išanalizuoti jį požiūriais, kurie šiandien dar nėra aktualūs. Kitą vertus, medžio plastiškumas sąlygoja jo trapumą. Dėl blogos priežiūros, gaisrų mediniai statiniai ypač greitai sunaikinami. Todėl medinės architektūros aplinkoje informacijos išsaugojimas yra labai svarbus, nes leidžia atkurti nukentėjusius statinius ar jo dalis.

Informacijos išsaugojimas reiškia detalius tyrimus (įvairių tipų fotofiksacija, itin kruopščius apmatavimus, statybinių medžiagų pavyzdžių kaupimą, statybos būdų nustatymą) bei galimų objekto pirminių elementų kaupimą (rekonstruojamų ar griunamų pastatų dalių, konstruktyvinių ir architektūrinių elementų išėmimą, pvz. – langų, durų profilių, langinių, vyrių, spynų, puošybos detalių ir kt). Išimtos dalys galėtų būti saugomos jau minėtame Rezervate – Muziejuje.

Kurį metodą reikia taikyti konkretaus objekto atveju, nusprendžiama nustatčius objekto vertę ir rizikos faktorių poveikio galimybes jo atžvilgiu.

Medinės architektūros apsaugos priemonės

Pagal poveikį reiškiniai priemonės galima suskirstyti į tris grupes - juridines, ekonomines, švietėjiškas. Grupių priklausomybę nuo veikimo būdo atspindi sekanti schema:

Juridinės priemonės apibrėžia konkretaus objekto vertės nustatymą ir apsaugos pobūdį. Objekto vertės nustatymas ir jo apsauga vykdoma remiantis Lietuvos Respublikos kultūros paveldo apsaugą įteisinančiais juridiniais dokumentais. Pagal šiuos dokumentus turėtų būti tvarkomos ir prižiūrimos pirmuoju ir antruoju metodu išsaugotos vertybės.

Ekonominės priemonės:

- medinės architektūros apsaugos (tyrimų, konservavimo ir restauravimo) rėmimo finansinės programos;
- socialinės politikos reguliavimo finansinės programos.

Bendrieji ekonominiai faktoriai - itin didelė medinio pastato restauracijos ir statybos kaina dėl kurios mažėja darbų apimtys ir to pasekmėje atsiranda medžio restauracijos specialistų ir meistrų bei organizacijų, dirbančių su mediniu paveldu trūkumas. Situacija pagerėtų, pakeitus medinio pastato projekto rengimo ir restauravimo metodiką. Medžio restauravime nebūtina nugriauti visą pastatą tam, kad pakeistum dalį apatinio rąsto. Daugumą problemų galima spręsti vietoje pastato tvarkymo metu. *Aukšta medžio restauravimo darbų kokybė būna tik tuomet, kai restauracijos metu jungiama tradiciniais amatais pagrįstas statybos technologijas su tradiciškai paruoštomis medžiagomis.* Pastato restauracija pagal šiuolaikines technologijas prilygsta jo sunaikinimui. Kitą vertus Lietuvoje nėra nei vienos mokyklos, ruošiančios medžio restauratorius. Todėl reikia organizuoti meistrų, dirbančių su medžiu mokymo, patentavimo sistemą, pakeisti jų požiūrį į tradicinę amatininkystę. Profesinio lygio kėlimui ir švietėjiškų programų sudarymui galima pritraukti struktūrinius fondus.

Švietėjiškų priemonių pagrindinis tikslas yra keisti visuomenės požiūrį į medinės architektūros paveldą, padėti suvokti ir pažinti jo vertę ir panaudojimo galimybes.

Šios priemonės lemia visos programos sėkmę, tačiau jų įgyvendinimui reikia palyginti daug laiko („Architektūros paveldas išliks tik tuo atveju, jeigu jį vertins visuomenė, o ypatingai jaunoji karta. Todėl visų lygių mokymo programos turėtų skirti šiam dalykui daugiau dėmesio“. *Amsterdamo deklaracija. 1975 m.*). Vykdamas jaunimo švietimo politiką, mokyklose siūloma įvesti etninės architektūros pažinimo kursą. Į programas įtraukti praktines užduotis miesto medinio paveldo pažinimui. Organizuoti konkursus geriausio darbo, skirto Vilniaus medinio paveldo pažinimui ir populiarinimui, išaiškinimui. Sudaryti prielaidas jaunimui dalyvauti paveldo išsaugojime.

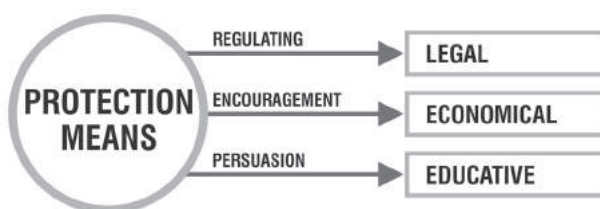
constructions contains information which is valuable for the general knowledge of the phenomenon. The more information is accumulated, the wider and deeper and with the greater variety of aspects the object can be evaluated and in the future analysed in regard of the viewpoints which are not yet topical. On the other hand, the plasticity of wood conditions its fragility. As a result of bad maintenance and fires wooden constructions are particularly quickly destroyed. Thus preservation of information in the area of wooden architecture is essential, because it allows reconstructing damaged buildings or their parts.

Preservation of information means detailed research (different types of photo fixation, exceptionally precise measurements, accumulation of the specimens of construction materials, determining construction methods) and accumulation of possible primary elements of the object (parts of the reconstructed or demolished buildings, extraction of constructional and architectural elements, e.g. – windows, door mouldings, blinds, hinges, locks, decoration elements, etc.). The extracted parts could be preserved in the above mentioned Reserve – Museum.

The method to be applied in the case of a particular object is decided upon after determining the value of the object and the possibilities of the influence of the risk factors.

Wooden architecture protection means

According to their influence on a phenomenon means can be divided into three groups – legal, economical, educative. The dependence of the groups on the action methods is reflected in the following scheme:

Legal means define the assessment of value and the protection character of a particular object. The assessment of value of the object and its protection is performed following the legal documents of the Republic of Lithuania legitimating protection of the cultural heritage. The valuables preserved by the first and the second method should be managed and maintained in accordance with these documents.

Economical means:

- Financial programmes supporting protection (re-search, conservation and restoration) of wooden architecture;
- Financial programmes for regulating social policy.

The general economic factors – exceptionally high cost of restoration and construction of a wooden building, which is the reason for decrease of the work volumes and the subsequent lack of wood restoration specialists and craftsmen and organizations working with wooden heritage. The situation would improve after a change of the wooden building project preparing and restoration methodology. In wood restoration there is no necessity to demolish the whole building in order to change a part of the lower log. The majority of problems can be solved locally during upkeeping of the building. *High quality of wood restoration works is only possible when during restoration the construction technologies based on traditional crafts is combined with the traditionally prepared materials.* Restoration of a building in accordance with the modern technologies is equal to its destruction. On the other hand, there is not a single school in Lithuania preparing wood restoration specialists. Thus it is necessary to organise training and licensing system for the craftsmen working with wood, to change their attitude to traditional craftsmanship. In order to raise the professional level and compile educative programmes it is possible to employ structural funds.

The major aim of educative means is to change the society's attitude towards the wooden architectural heritage, to help in comprehending and recognizing it's worth and application possibilities.

These means condition the success of the whole programme, however, their implementation is quite time consuming (*'The architectural heritage shall only remain in the case if it is valued by the society, especially the younger generation. Thus educational programmes on all levels should give more attention to this issue'. The Amsterdam declaration. 1975*). When implementing the youth education politics, it is suggested that the ethnical architecture course is introduced at schools. Programmes include practical tasks for recognition wooden heritage of the city. To organise competitions for the best work, dedicated to recognition and popularization of Vilnius wooden heritage. To create preconditions for the youth to take part in preservation of the heritage.

Autorių nuomone, propaguojant medinę architektūrą, nereikėtų žavėtis, tačiau ir nevengti požiūrio į paveldą kaip į atrakciją. Atraktyvumo, vadinamo disneilendiškumo apraiškos yra galimos, jei jos tarnauja tikslams – pakeisti požiūrį į medinį paveldą ar jį išsaugoti. “Liaudiško” stiliaus užkeigos, prekybos įstaigos ir pan. yra galimos medinės architektūros aplinkoje, jei jos profesionaliai pateikiamos, nežaloja ir neužgožia vertingų autentiškų objektų. Pavyzdžiui, atraktyvumo elementai yra galimi Šnipiškėse kur senoji priemiesčio architektūrą galėtų įsilieti į naują miesto centrą kaip visuomenės laisvalaikio ir pramogoms skirta centro dalis.

Medinės architektūros paveldo apsaugos strategijos įgyvendinimo koordinavimas

Procesui koordinuoti, darbo autorių nuomone, būtina suformuoti juridinį subjektą, atsakingą už strategijos įgyvendinimą. Subjektas, kurį sąlygiškai įvardintume “**Medžio kultūros centru**” gali būti kuriamas naujai ar jau egzistuojančios organizacijos pagrindu, praplečiant organizacijos interesų ribas.

“Medžio kultūros centro” finansavimas, pavaldumas, atsiskaitomumas, santykis su savivaldybe ir kultūros paveldo institucijomis – kūrimo procese sprendžiami klausimai. Centro darbo vieta turėtų tapti Medinės kultūros muziejus, kurį įsteigtų Centras, įgyvendindamas strategijos programą. Centro pagrindinės užduotys - finansų paieška ir kooperavimas, ryšiai tarp institucijų, veiklos koordinavimas.

Medinės kultūros muziejus – bazė Centro veiklai. Palankiausia, jei jis būtų įkurtas kurios nors vertingos pastatų grupės pagrindu, įjungiant į teritoriją ten gyvenantį sociumą. Tuomet muziejus įgytų gyvumo ir tikrovės, o jo finansavimui galima būtų pritraukti daugiašales lėšas, tame tarpe ir socialinių fondų programas. Muziejaus kūrimui siūlomos vietos yra pateikiamos pagrindiniame brėžinyje – strategijos schemoje.

Muziejaus tikslas - išsaugoti vertingus medinės Vilniaus architektūros pastatus, jų dalis ir elementus, propaguoti senąją ir šiądieninę medinę miesto kultūrą, kaip visuomenės savasties dalį.

Muziejaus uždaviniai yra:

- I. Mokslinė: tiriamoji veikla (ikonografinės ir fiksacinės medžiagos kaupimas, eksponavimas, analizė ir propagavimas)
- II. Švietimo veikla (leidžiamoji veikla, programų ir internetinių svetainių sudarymas ir t.t.)
- III. Praktinė (konsultacinė ir mokomoji) veikla

Priemonės:

- konferencijų ir seminarų organizacija medinės kultūros klausimais
- biblioteka ir archyvai, prieinami visuomenei.
- leidžiamoji veikla (mokslinė ir populiar literatūra)
- konsultacijos profesionalams ir diletantams (statybininkams, architektams ir savininkams, siekiantiems išsaugoti medinę architektūrą
- medinės statybos ir menų propagavimas tikslu išsaugoti senąsias technologijas ir suteikti naujas šiuolaikiškas formas
- pažintinių – tiriamųjų programų sudarymas moksleiviams ir studentams tikslu sukaupti kuo daugiau medžiagos, įtraukti į medinės kultūros išsaugojimo procesą
- pagyvenusių žmonių užimtumo mokykla
- profesinė medžio amatų mokykla su sertifikatų sistema ir būreliai įvairių amžiaus grupių bei interesų žmonėms
- specialistų ir organizacijų, dirbančių su medžiu, profesinio sąrašo (kas yra kas) sudarymas: jų švietimas informavimas veiklos klausimais.

Išvados:

1. Vilniaus medinės architektūros paveldas - tai daugiau nei 2000 gyvenamųjų, visuomeninių ir mišrios funkcijos, liaudiškų formų ir profesionaliosios architektūros statinių, statytų XIX a. antroje pusėje – XX a. pirmoje pusėje. Tokią įvairovę įtakojo miesto pobūdis (didmiestis Lietuvos mastu, LDK sostinė ir Vilniaus gubernijos centras), vieta regione (Rytų Lietuvos centre), tautinių kultūrų įtaka (Vilnius - daugiatautis miestas) bei architektūros istorinė raida (gilios profesionaliosios architektūros ir dailiųjų tradicijos).

In the opinion of the authors, when propagating wooden architecture the attitude towards the heritage as an attraction should no be avoided. Manifestations of attractiveness, so-called disneylandism are possible if they serve the purposes – to change the attitude towards the wooden heritage or to preserve it. Vernacular style inns and shops are possible in the environment of wooden architecture if they are professionally presented, do not damage or cast valuable authentic objects into the shade. For instance, elements of attractiveness are possible in Šnipiškės, where the old suburban architecture could become integrated into the new city centre as a part of the centre designed for leisure and entertainment of the society.

Coordination of the wooden architectural heritage protection strategy implementation

In order to coordinate the process, in the opinion of the authors of the strategy, it is necessary to create a legal subject responsible for implementation of the strategy. The subject, which we would conditionally name '**The Wood Culture Centre**', can be created anew or on the basis of an already existing organisation, by expanding the boundaries of the organisation's interest.

Financing, subordination, clearance of 'The Wood Culture Centre', its relation to the Municipality and the cultural heritage institutions are the questions solved during the creation process. The Museum of Wooden Culture, which would be established by the Centre, while implementing the programme of its strategy should become the working place of the Centre. The major objectives of the Centre are the search for funding and cooperation, relations between institutions, coordination of activities.

The Museum of Wooden Culture is the basis for the activity of the Centre. It would be the most advantageous if it was created on the basis of a valuable group of buildings, including into its territory the local social medium. Then the museum would acquire liveliness and verisimilitude, and multilateral funds, including the programmes of social foundations could be involved in financing it. The places suggested for creation of the museum are indicated in the principal scheme of the strategy.

The aim of the museum is to preserve valuable buildings of Vilnius wooden architecture, their parts and elements, to propagate the old and modern wooden city culture as a part of the society's singularity.

The objectives of the museum are:

- I. Scientific: exploratory activities (accumulation, exposure, analysis and propagation of iconographic and fixation material)
- II. Educatory activities (publishing activities, compiling of programmes and websites, etc.)
- III. Practical (consulting and educational) activities

Means:

- Organisation of conferences and seminars regarding the wooden culture
- Library and archives, accessible to the society
- Publishing activities (scientific and popular literature)
- Consultations for professionals and amateurs (for builders, architects and owners seeking to preserve wooden architecture)
- Propagation of wooden construction and arts, aiming to preserve the old technologies and to provide the new modern forms
- Compiling cognitive – exploratory programmes for pupils and students with an aim to accumulate as much material as possible, to involve them the wooden culture preservation process
- Employment school for elderly people
- Professional wood crafts school with a certificate system and hobby groups for people of different age and interests
- Compiling of the professional list of the specialists and organisations working with wood (who is who): their education, briefing on the questions related to their activities.

Conclusions:

1. The wooden architectural heritage of Vilnius is more than 2000 residential, public and mixed use, vernacular and professional architecture buildings, constructed in the second half of the XIX century – in the first half of the XX century. Such a diversity was influenced by the nature of the city (big city on the scale of Lithuania, the capital of the Grand Duchy of Lithuania and the centre of Vilnius government), the place in the region (in the centre of the Eastern Lithuania), influence of national cultures (Vilnius is a multinational city) and the historical development of architecture (deep traditions of professional architecture

Didelį poveikį užstatymo struktūrai darė vaizdinga gamtinė aplinka: želdynai, reljefas.

2. Medinės architektūros paveldas nyksta, procesai, įtakojantys jo blogėjimą, intensyvėja. Medinio paveldo nykimą lemia bendrieji ir Vilniaus miestui būdingi ideologiniai, teisiniai, socialiniai-ekonominiai rizikos faktoriai, kuriuos galima panaikinti ar sumažinti taikant apsaugos metodus ir jų įgyvendinimo priemones bei organizacines priemones.

3. Pagrindiniai veiksniai, įgalinantys išsaugoti medinės architektūros palikimą yra pastovios medinės architektūros paveldo tvarkybos darbų programos, tyrimo, fiksavimo ir konservavimo darbų, juridinių, ekonominių ir švietėjiškų priemonių organizavimas.

PAPILDYMAS

Medinės architektūros saugojimas, restauravimas ir atnaujinimas 2005-2007 m.

Įgyvendinant Vilniaus miesto centrinės dalies medinės architektūros paveldo apsaugos strategiją, jau atlikta visa eilė sekančių darbų. 2005 m. parengta „Medinių pastatų ir jų kompleksų (grupių) apsaugos pirmaeilių darbų programa“ (darbo vadovė NKVA ekspert. Dalė Puodžiukienė). Vykdamas šią programą, atlikti unikalių medinių pastatų (Filaretų g. 8, Polocko g. 52, Baltasis skg. 7, Vytauto g. 29, Rūtų g. 6, Čiurlionio g. 33) detalūs išmatavimai, fotografavimas, menotyrinis ir pastatų konstrukcijų būklės įvertinimas.

Nuo 2005 m. Vilniaus senamiesčio atgaivinimo programoje kasmet skiriama lėšų dalis pagal programos dalį „Medinių pastatų restauravimas“. Rekomenduojant Vilniaus senamiesčio atnaujinimo agentūrai, 2005 metais atnaujinta trijų medinių pastatų išorė (Filaretų g. 8, Baltasis skg. 7 ir Čiurlionio g. 33). 2006 m. sutvarkyti dar du mediniai pastatai (Vytauto g. 29, atnaujintas stogas, fasadas ir drožiniai; Vytauto g. 63, atnaujinti fasadai ir stogas). Visi šie pastatai tvarkyti atsižvelgus į jų

a) architektūrinę vertę;

b) buvimo vietą, esamą eismo intensyvumą ir šalia esančius viešos paskirties (ypač švietimo ir turizmo) objektus;

c) kuo geriau išlikusią ir mažiau pakitusią gamtinę ir urbanistinę aplinką.

2006 m. parengta „Namo Polocko g. 52, Vilniuje sutvarkymo koncepcija“ (projekto vadovas V. Brezgys, SĮ „Vilniaus planas“).

Nuo 2005 metų kasmet daromi vertingų medinių pastatų architektūriniai fotogrametriniai apmatavimai ir skaitmeninės nuotraukos.

Iki 2007 m. gegužės mėn. atlikti 38 pastatų apmatavimai.

2006 m. balandžio 26 d. priimtas Vilniaus miesto savivaldybės tarybos sprendimas Nr. 1-1117 „Dėl Medinės architektūros paveldo apsaugos strategijos įgyvendinimo programos tvirtinimo“. Ji skirta Vilniaus miesto strateginio plano iki 2011 m. ir jo plėtros 1 prioriteto „Vilniaus miesto tarptautinio konkurencingumo didinimas“ 1.3 tikslui „Pagerinti Vilniaus miesto urbanistinį ir architektūrinį įvaizdį“ bei 1.4 tikslui „Išryškinti ir plačiau panaudoti Vilniaus kultūrinį ir gamtinį savitumą“ įgyvendinti. Programoje išvardyti Saugotini medinės architektūros paveldo objektai ir pateiktas „Medinės architektūros paveldo apsaugos strategijos įgyvendinimo programos priemonių planas“.

and carpentry). Picturesque natural environment: green areas, relief had a significant influence on the structure of the building system.

2. The heritage of the wooden architecture is in decline, the processes influencing this decay are getting more intense. The decline of the wooden heritage is conditioned by general and peculiar to the Vilnius city ideological, legal, social-economical risk factors, which can be eliminated or decreased by applying protection methods and the means of their implementation as well as organisational means.

3. The major factors enabling to preserve the wooden architectural heritage are organization of a permanent programme of wooden architectural heritage management works, exploration, recording and conservation works, legal, economical and educational means.

SUPPLEMENT

Protection, restoration and renovation of wooden architecture in year 2005-2007.

When implementing the Vilnius city central part wooden architectural heritage protection strategy the succession of the following works has already been performed. 'Primary works regarding the protection of wooden buildings and their complexes (groups)' (Head of the project was the expert on Protection of Immovable Cultural Properties Dalė Puodžiukienė) was prepared in 2005. When implementing this programme, a detailed measuring, photographing, art criticism assessment and the assessment of the unique wooden buildings (8 Filaretų str., 52 Polocko str., 7 Baltasis lane, 29 Vytauto str, 6 Rūtų str. 4, 33 Čiurlionio str.) and the state of the buildings' constructions has been performed.

Since 2005 in the Vilnius Old Town Revitalisation programme a part of the funds are yearly allocated according to the part of the programme 'Restoration of wooden buildings'. Upon recommendation of the Vilnius Old Town Renewal Agency the outside of three wooden buildings (8 Filaretų str., 7 Baltasis lane and 33 Čiurlionio str.) has been renovated. In year 2006 another two wooden buildings were renovated (29 Vytauto str., the roof, facade and carving have been renovated; 63 Vytauto str. facades have been renovated). All these buildings were set in order considering their

a) architectural value;

b) location, current intensity of traffic and the nearby objects of public purpose (especially education and tourism);

c) the possibly more preserved and the less altered natural and urban environment.

In year 2006 'The concept of renovation of the building 52 on Polocko str' has been drawn (project manager V.Brezgys, Municipal Enterprise 'Vilniaus planas').

From the year 2005 architectural photogrammetric measuring and digital photofixation are performed for 38 valuable wooden buildings (data of May, 2007).

On 26 April 2006 a decision of the Vilnius City Municipality Council No. 1-1117 'On Approval of Wooden Architectural Heritage Protection Strategy Implementation Programme' has been adopted. It is meant to implement the aim 1.3 'To improve urban and architectural image of the Vilnius city' and the aim 1.4. 'To highlight and find further application to Vilnius cultural and natural singularity' of the Vilnius city strategic development plan up to year 2011 and its 1 development priority 'Increasing international competitiveness of the Vilnius city'. The Programme names the Objects of wooden architectural heritage to be protected and provides 'The Plan of the Wooden Architectural Heritage Protection Strategy Implementation Programme Means'.

Literatūra ir šaltiniai / Literature and references:

1. Drėma V. Dingęs Vilnius. Vilnius: Vaga, 1991.
2. Czechowicz J. XIX amžiaus Vilniaus vaizdai. Vilnius: Baltos lankos, 1995.
3. Lukšionytė Tolvaišienė N. Istorizmas ir modernas Vilniaus architektūroje. Vilnius: Vilniaus dailės akademijos darbai, 2000.
4. Vilniaus architektūra. Vilnius: Mokslas, 1985.
5. Medinė architektūra Lietuvoje. Vilnius: Vaga, 2002.
Vilniaus naujamiesčio istoriniai tyrimai. (I. Baliulytė, A. Racevičienė, J. Valužytė). Vilniaus miesto valdybos paminklotvarkos skyrius. UAB "Paminklų restauravimo institutas", 1995.
6. Vilniaus Žvėryno rajono istoriniai tyrimai. (I. Baliulytė, A. Racevičienė), V., 1991.
Vilniaus Žvėryno rajono paminklosaugos projektas. G. Miknevičienė ir autorių kolektyvas, V., 1992.

Tekstą pagal "Vilniaus miesto centrinės dalies medinės architektūros paveldo apsaugos strategijos metmenys" medžiagą paruošė NKVA ekspertė Giedrė Filipavičienė.

The text has been prepared by the expert on Protection of Immovable Cultural Properties Giedrė Filipavičienė on the basis of the material of 'The draft of Vilnius city central part wooden architectural heritage protection strategy'.

Redagavo: / Edited by:

Jūratė Raugalienė ir Gediminas Rutkauskas

Fotonuotraukos: / Photographs:

Giedrė Filipavičienė, Dalė Puodžiukienė

Vilniaus medinės architektūros strategijos schemą atliko:

Vilnius Wooden Architecture Strategy Scheme completed by:

Elena Kazlauskaitė, Žydrūnė Krūminytė.

Vilniaus senamiesčio atnaujinimo agentūra / Vilnius Old Town Renewal Agency
2006 m. / 2006